

АННОТАЦІЯ

Бияковская О.О. Профессиональная компетентность учителя как составляющая эффективной педагогической деятельности. В статье обобщены теоретические положения сущности понятия «профессиональная компетентность». Определены и проанализированы структурные компоненты профессиональной компетентности учителя.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, модель профессиональной компетентности, педагогическая деятельность.

SUMMARY

Bilyakovska O. Teacher's professional competency as an integral part of the effective pedagogical activity. The author of the article generalizes theoretical basis which concerns the notion of the term "professional competency". She defines and analyses all the structural components of the teacher's professional activity.

Key words: professional competency, the model of professional competence, pedagogical activity.

УДК 371.315.6: 372.4

Ковшар О.В.

РОЗВИТОК ПРОЦЕСУ НАСТУПНОСТІ В СУЧАСНІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ТА ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми. В Законі „Про освіту” та Державній національній програмі „Освіта” підкреслюється, що саме наступність дитячого садка і школи одна з необхідних умов безперервної освіти, яка певною мірою має забезпечувати єдність, взаємозв'язок мети, змісту, методів, способів, організаційних форм навчання і виховання, з урахуванням вікових особливостей дітей.

Проблема наступності бере витоки з праць відомих філософів і педагогів Стародавнього Риму (Корнелія Тацита, Марка Фабія Квінтіліана), епохи середньовіччя (Томаса Мора, Мішеля Монтеня, Томмазо Кампанелли), авторів літературних і педагогічних трактатів Київської Русі (Володимира Мономаха „Повчання Володимира Мономаха дітям”, Іларіона Київського „Домострой”, Кирило Туровський „Статути братських шкіл” та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми наступності зробили: П.Р.Атутов, Л.К.Калашников, Б.Ф.Райський, М.М.Скаткін, С.Г.Шаповаленко, А.А.Шибанов та ін. Цією проблемою опікуються й українські науковці: В.І. Бондар, С.У. Гончаренко, І.Є. Гнатенко, Р.С.Гуревич, А.М. Кухта, О.Г. Мороз, В.М. Мадзігон, Н.Г. Ничкало, П.М.Олійник, С.О.Сисоєва, В.О. Сухомлинський, Д.О. Тхоржевський, М.Д.Ярмаченко та ін.

Формулювання цілей статті. Завдання нашого дослідження окреслити історичний процес розвитку поняття наступність, його визначення в сучасній науці в методологічному значенні, в соціальному плані, в педагогічній сфері, в дидактичному розгляді.

Це питання досліджували педагоги-класики, зокрема: Дж.Локк, Д.Дідро, Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, А.Дістервег, К.Д.Ушинський.

А.Дістервег наголошував: „Оскільки розумовий розвиток пов'язаний із законом поступовості, то і навчання повинно дотримуватись цього принципу...” [2, с. 359].

Однак, незважаючи на аналіз цієї проблеми видатними педагогами та науковцями, педагогічна наука і практика приділяли наступності недостатньо уваги. Причиною такого стану була відсутність єдиної системи навчання.

Слід підкреслити, що в тогочасних дослідженнях наступність розглядалась як проблема лише загальноосвітньої школи.

На думку В.О. Сухомлинського: „Наступність в навчанні – це, з одного боку, продумана підготовка учнів до здобування нових знань і, з другого, – уміння вчителя під час викладення нового матеріалу опиратися на ті знання, які вже є у школярів, розвивати і вдосконалювати їх” [4, с. 19].

У процесі досліджень педагоги дійшли висновку, що проблема наступності не може бути обмежена загальноосвітньою школою, адже школа – це лише перший етап загальної підготовки молоді до трудової діяльності. Тоді виникає потреба досліджень проблеми наступності між окремими ланками, етапами усєї системи освіти.

Зазначимо, що Е.О.Гугелем уперше практично була розроблена програма наступності між дитячим садком і школою. З метою підготовки дітей до школи Е.О. Гугель, працюючи інспектором у будинку виховання, створює підготовчі класи для дітей 4-6 років. К.Д. Ушинський, позитивно оцінюючи практичний досвід Е.О. Гугеля, підкреслював, що така організована школа поєднувала в собі дошкільні заклади і перший ступінь елементарної школи, що в подальшому стало основою створення школи-комплекту (дитячий садок-початкова школа), де серйозна увага приділялась навчанню дітей письма, рахунку, читання, вивченню природи, навколишнього світу. На думку Е.О. Гугеля, дидактичні основи навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку повинні забезпечити єдність і наступність навчально-виховної роботи дошкільного закладу і школи [4, с. 14].

Е.Н. Водовозова [2] радила починати підготовку дітей до шкільного навчання в дошкільні роки. Вона відзначала, що батьки і вихователі повинні якомога раніше привчати дітей до посильної праці. З цією метою педагогом розроблені різні види дитячої праці. Автор вказувала при цьому на важливість змістового аспекту наступності (знання, уміння, навички), узгодженості педагогічних дій учителів і батьків.

Проблеми наступності між дитячим садком і школою знайшли своє втілення в педагогічній системі Є. І. Тихеєвої. Вона писала: „Між дитячим садком і школою не повинно існувати ніяких меж, перехід через які був би відчутний як для самих дітей, так і для особи, що керує ними. Виховання – це сходінки однією і тією ж драбиною, сходінки якої рівні, і перехід з однієї на іншу має бути завжди однаково легким і непомітним” [2, с. 98]. Автор вважала, що „...старша група дитячого садка на 1/3 вже школа, а молодший ступінь школи на одну третину дитячий садок” [2, с. 14].

У розробці проблем наступності та неперервності освіти брав активну участь С.Т.Шацький. Аналіз педагогічних праць і практичного досвіду творця і керівника Першої дослідної станції з народної освіти, що охоплювала експериментальні дитячі садки, школи I-II ступеня засвідчує, що автором розроблялися і на практиці перевірялися як організація, так і зміст та методи навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного і шкільного віку та проблеми підготовки вчителів до педагогічної діяльності. С.Т. Шацький обґрунтував ідею наступності психологічно, підкреслював послідовну зміну етапів розвитку дитини, вважав, що найважливіша робота в школі повинна бути спрямована на збереження всього того, що дитина отримала на попередньому етапі свого розвитку. Він надавав великого значення тому досвіду, з яким діти приходять до школи, і вважав за необхідне його проаналізувати, врахувати все те цінне, що отримала дитина в дошкільному закладі, і використовувати цей досвід у подальшій роботі на більш високому рівні [1, с. 351].

Академік О.В. Запорожець піддає рішучій критиці поверхове розуміння наступності як встановлення лише зовнішньої відповідності навчально-виховної роботи дитячого садка і школи, що побутує в педагогічній практиці. Вчений зауважує, що необхідно домагатися внутрішнього органічного зв'язку загального, фізичного і духовного розвитку на межі дошкільного і шкільного дитинства, "забезпечити внутрішню підготовку дитини до переходу від однієї сходинки формування особистості до іншої" [1, с. 41].

М.А.Машовець тлумачить наступність як встановлення закономірних зв'язків між етапами розвитку особистості і створенні психологічних умов у дитячому садку і школі, які забезпечують змістовний (завдання, зміст, форми і методи) та організаційний (спільні форми взаємодії дитячого садка і школи) рівень наступності [2, с. 18].

Зокрема, на основі аналізу навчального процесу А.М. Кухта подав таке визначення поняття наступності: „Наступність у навчанні виражає об'єктивну необхідність забезпечення логічних взаємозв'язків, взаємообумовленості й оптимального співвідношення між окремими сторонами, частинами, етапами навчання і всередині них; здійснення опори на попередні знання учнів і забезпечення їх подальшого розвитку та підготовки до вимог змісту і форми навчання в майбутньому; дотримання посильних оптимальних вимог до учнів і поступально-висхідного характеру розгортання всього навчального процесу в його організації, змісті та методах роботи з метою забезпечення високої ефективності навчання” [4, с. 87].

А.В.Батаршев розглядає наступність як методологічний і дидактичний принцип у навчальному пізнанні. Він виділив основні ознаки для уточнення поняття „наступність у навчанні”:

- динамізм навчального пізнання, рух і розвиток знань по висхідній лінії від простого до складного, від суттєвого до другорядного;
- наявність діалектичних стрибків у навчальному пізнанні (на кожному наступному етапі навчання відбувається перерозподіл емпіричних і теоретичних знань);

- створення оптимальних умов для формування системи узагальнених знань учнів на основі наступності внутрішньої, міжпредметних і міжциклових зв'язків” [1, с. 27].

А.А.Купріянов виділяє два провідні напрями в організації наступності в змісті навчання: утилітарні і провідні ідеї. Під утилітарним розуміється максимальний взаємозв'язок етапів в забезпеченні неперервності навчання, виключення дублювання у процесі переходу від однієї ланки до іншої. Другий напрям передбачає використання „генеральних ідей” (демократизації, гуманізації, інформаційних технологій і т.д.) [1, с. 30].

Наступність змісту і технології навчання досліджена Р.С.Гуревичем. Розглядаючи категорію наступності, він виходить з поняття „педагогічна система”, що об'єднує категорії наступності в єдиному визначенні. Вона складається з таких компонентів: цілі, засоби, організаційні форми навчання і виховання. Дотримуючись такого підходу, Р.С.Гуревич підкреслює: „...під наступністю у навчально-виховній діяльності слід розуміти встановлення таких співвідношень між цілями, змістом, методами, засобами, організаційними формами цієї діяльності на послідовних етапах навчання і виховання, які дають змогу будувати кожний новий етап з опертям на минулий досвід особистості таким чином полегшують її адаптацію до умов навчання” [4, с. 53]. За такого підходу можна проводити дослідження співвідношень наступності між окремими компонентами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наступність як категорія філософії найчастіше трактується як одна з сторін закону заперечення заперечень діалектичного та історичного матеріалізму. А у філософському словнику розглядається як: „...об'єктивний необхідний зв'язок між новим і старим у процесі розвитку, що передбачає не лише ліквідацію старого, а й збереження і подальшого розвитку того прогресивного і раціонального, що було досягнуто на попередніх ланках, без чого неможливий рух уперед ні в бутті, ні в пізнанні” [2, с. 293].

У наступності як соціальному процесі виокремлюють дві сторони: передачу тих чи інших цінностей і їх засвоєння. Звідси впливає двобічна природа цього процесу, наявність у ньому суб'єкта (суб'єктів) та об'єкта (об'єктів). „Змістовна сторона” наступності зумовлена характером тих цінностей, які передаються. Залежно від змісту процесу й учасників наступність набуває своєї суттєвої специфіки, що стимулює дослідників вивчати особливості наступності в різноманітних сферах суспільного буття людей, людської практики. „Без наступності неможливий прогресивний розвиток” – такої думки дотримується С.М.Годник [4, с. 19].

Отже, поняття наступності передбачає різноманітні контексти:

- у методологічному значенні – вивчення процесів, явищ, станів, коли категорія наступності адекватна природі їхнього послідовного розгортання;
- у соціальному плані – це існування і розвиток тих чи інших явищ, процесів, станів у сфері матеріального, суспільного, духовного життя;

- у педагогічній сфері – наступнісний характер будь-якого процесу, побудову і функціонування системи народної освіти, підготовку підростаючого покоління до життя;
- у дидактичному розгляді – успішність навчання, самоосвіта, неперервний навчальний процес.

При цьому функціонування наступності універсальне, воно є загальнопедагогічним законом [1, с. 8].

Термін „наступність” охоплює досить широкий соціальний діапазон. Наступність належить будь-якому раціонально-організованому процесу соціальної практики, оскільки вона передбачає „той необхідний елемент зв’язку минулого, теперішнього і майбутнього в процесі вироблення організаційних форм, який дозволяє діалектично поєднувати старе з новим, здійснювати заміну однієї форми іншою, більш досконалою, знаходити нові форми і створювати передумови для їх успішного розвитку” [4, с. 29]. Наступність освітньої системи має важливі соціально-педагогічні особливості. Сутність наступності як принципу освіти полягає в тому, що кожна нова ланка освітньої системи є природним продовженням, розвитком попередньої.

Справді, забезпечення реальної можливості переходу від нижчого ступеня навчання до вищого є однією з важливих вимог здійснення наступності в системі освіти. Головною умовою при цьому є спрямування на всебічний розвиток особистості.

В ході дослідження Фоменко Н.О. з’ясував, що сам термін „наступність” в педагогічній літературі вперше був проголошений у 1918 році в Державному документі „Основні принципи єдиної трудової школи” [2, с. 7].

На нашу думку, наступність у навчанні – це співвідношення між цілями, змістом, формами, методами і прийомами навчальної діяльності на послідовних етапах, що забезпечує рух і розвиток знань, умінь та навичок по висхідній лінії з опертям на минулий досвід; динамізм та системність навчального пізнання.

У педагогіці різні автори вважають наступність:

- дидактичним принципом, принципом інформаційної системи знань, умінь і навичок, упровадження передових педагогічних технологій, розвитком мотивації навчання;
- педагогічними умовами, вимогами, засадами, правилами, взаємозв’язком відповідних компонентів, що узгоджують суперечності;
- єдністю, ієрархічним зв’язком елементів дидактичної системи;
- психолого-педагогічною категорією, однією із сторін закону „заперечення-заперечень”;
- засобом узгодження освітніх, освітньо-кваліфікаційних і наукових програм різних ступенів і рівнів;
- однією із засад державно-нормативних документів;
- соціально-економічною ефективністю підвищення якості підготовки спеціалістів тощо [2, с. 278-279].

Усе це свідчить про різнобічність наступності, її актуальне значення як педагогічної категорії.

Сьогодні здійснюється активна розробка педагогічних основ єдиної системи неперервної освіти і провідні педагоги доходять висновку про самостійний статус наступності як дидактичного принципу. Зокрема, у підручнику О.Я.Савченко „Дидактика початкової школи” принцип наступності виділяється як самостійний: „Наступність у навчанні – дидактичний принцип, який передбачає зв’язок та узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів освіти, які межують один з одним” [4, с. 37].

Крім того, поняття наступності виникло дедуктивно – як результат інтеграції понять суміжних з педагогікою наук: філософії, соціології, фізіології, психології, логіки та ін. Соціологія відвела наступності активну роль: реалізацію соціального замовлення. Фізіологія відкрила механізм здійснення наступності в навчанні: кожний заново створений нервовий зв’язок включається у сформовану раніше систему тимчасових зв’язків. Зміна умов навчання і виховання ускладнює цю системність шляхів утворення нових тимчасових зв’язків, робить її динамічною. Психологія обґрунтувала спрямування особистості на подолання природних труднощів переходу від одного етапу навчальної або професійної діяльності до наступного. Крім цього в дидактиці поняття наступності в навчанні набуло абстрагованого, узагальненого і фундаментального характеру. Воно має похідні поняття: необхідність у наступності, вертикальний і горизонтальний аспекти наступності, умови досягнення наступності, наступна діяльність, керування наступністю, об’єкт і суб’єкт наступності, база функціонування наступності.

На думку А.В.Литвина, „наступність виявляє всезагальний педагогічний характер, презентує поняття більш загального порядку, ніж дидактичний принцип систематичності і послідовності, який є лише одним з її проявів, тісно взаємодіє з іншими загальнопедагогічними, загальнодидактичними та специфічними системоутворювальними принципами педагогіки” [4, с. 71].

Р.С.Гуревич і С.Д.Цвілик довели правомірність належності категорії наступності до принципів дидактики. При цьому вони керувалися такими критеріями: інструментальність, універсальність, самостійність і т. ін. [4, с. 126].

Наявність функцій, вимог і специфічних правил свідчить про відповідність принципу наступності критерію самостійності [4, с. 127].

Висновки. Принцип наступності тісно пов’язаний із принципами науковості, систематичності, послідовності та ін.

Висновки. Отже, поняття наступності передбачає різноманітні контексти:

- у методологічному значенні – вивчення процесів, явищ, станів, коли категорія наступності адекватна природі їхнього послідовного розгортання;
- у соціальному плані – це існування і розвиток тих чи інших явищ, процесів, станів у сфері матеріального, суспільного, духовного життя;

- у педагогічній сфері – наступнісний характер будь-якого процесу, побудову і функціонування системи народної освіти, підготовку підростаючого покоління до життя;
- у дидактичному розгляді – успішність навчання, самоосвіта, неперервний навчальний процес.

Функціонування наступності універсальне, воно є загальнопедагогічним законом. Наступність здійснюється також у єдності з перспективністю в педагогічній роботі. Перспективне продовження, реалізація педагогічних завдань неможливі без наступності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика / А.М.Богуш, Н.В.Гавриш – К.: Вища школа, 2007. – 542с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 400с.
3. Закон України „Про освіту”. – К.: Генеза, 1996. – 36с.
4. Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка-школи / Упор. З.Н.Борисова. – К.: Рад.школа, 1985. – 142с.

АНОТАЦІЯ

Ковшар О.В. Розвиток процесу наступності в сучасній дошкільній та початковій освіті. В статті автор визначає поняття наступність, окреслює історичний шлях усвідомлення ролі наступності в неперервності освіти, розглядає наступність в методологічному, в соціальному, в педагогічному, в дидактичному плані.

Ключові слова: наступність, наступність і навчання, безперервність освіти, самостійність.

АННОТАЦИЯ

Ковшар Е.В. Развитие процесса преемственности в современном дошкольном и начальном образовании. В статье автор определяет понятие преемственность, очерчивает исторический путь осознания роли преемственности в непрерывности образования, рассматривает преемственность в методологическом, в социальном, в педагогическом, в дидактичном плане.

Ключевые слова: преемственность, преемственность и учеба, непрерывность образования, самостоятельность.

SUMMARY

Kovshar E.V. The development process of continuity in modern preschool and elementary education. In the article an author determines a concept, the following, outlines the historical way of awareness of the following role in continuity of education, examines the following in methodological, in social, in pedagogical, in a didactics plan .

Key words: following, following and studies, continuity of education, independence.